

ภาพยนตร์ญี่ปุ่น

วรรณิ สำราญเวทย์*

ก่อนหน้าภาพยนตร์เรื่อง Rashomon ของ Akira Kurosawa จะได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดภาพยนตร์ที่เวนิสในปี 1951 นั้น อุตสาหกรรมการสร้างภาพยนตร์ของญี่ปุ่นถูกมองไปในทำนองว่า ผลิตภาพยนตร์ออกมาเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดท้องถิ่นเท่านั้น เพราะแม้ว่าญี่ปุ่นจะได้สร้างภาพยนตร์มาตั้งแต่ปี 1904 แล้วก็ตาม แต่มีภาพยนตร์เพียง 2-3 เรื่องเท่านั้นที่ได้ผ่านสายตาของชาวตะวันตก และก็ไม่มียุคใดเลยที่จะสามารถดึงดูดความสนใจจากผู้ชมชาวตะวันตกเหล่านั้นได้

จนกระทั่งทศวรรษที่ 1930 ที่ภาพยนตร์ญี่ปุ่นได้มีการขยายการผลิตอย่างมากมายังทางด้านรูปแบบของการสร้างและทางขนาดของภาพยนตร์ในซีกโลกตะวันออก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามนั่นเอง ทำให้ญี่ปุ่นสามารถครอบงำผู้ชมจำนวนมากศาลในประเทศจีน แมนจูเรีย อินโดจีน และเกาหลี ไร่ได้ ซึ่งประเทศต่าง ๆ เหล่านี้เคยถูกครอบงำมาช้านานโดยบริษัทสร้างภาพยนตร์ของยุโรปและของฮอลลีวูด ด้วยประสิทธิภาพในการลอกเลียนแบบด้วยต้นทุนการผลิต

ที่ต่ำกว่า ญี่ปุ่นสามารถผลิตภาพยนตร์ออกมาได้ถึงปีละ 700-800 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องรักใคร่แนวโรแมนติกแบบภาพยนตร์ฝรั่งเศส หรือไม่ก็เป็นเรื่องแนวอาชญากรรมและความรุนแรงตามแบบฉบับภาพยนตร์อเมริกัน ปริมาณการผลิตภาพยนตร์จำนวนมากที่ป้อนให้กับตลาดอย่างสม่ำเสมอนี้เอง ที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถกำจัดคู่แข่งชั้นต่าง ๆ ในตลาดซีกโลกตะวันออกได้ และยังคงเป็นตลาดใหญ่ที่ญี่ปุ่นควบคุมอยู่มาจนทุกวันนี้

ในช่วงเวลาเดียวกัน บริษัทสร้างภาพยนตร์ของญี่ปุ่นก็ได้ผลิตภาพยนตร์สำหรับผู้ชมในประเทศของตนเองโดยเฉพาะอีกด้วย โดยมุ่งเน้นการปลุกฝังความรักภักดีและปลุกเร้าความตื่นตัวแก่ประชาชน เพราะญี่ปุ่นกำลังทำสงครามกับประเทศต่าง ๆ ในขณะนั้น ฉะนั้น เหตุการณ์สู้รบในจีนและที่แมนจูเรียก็ดี หรือปัญหาการปะทะกันที่ชายแดนกับรัสเซียก็ดี ล้วนแล้วแต่มีส่วนช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ภาพยนตร์ที่ผลิตขึ้นทั้งสิ้น

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากภาพยนตร์เรื่อง *Wife! Be Like a Rose!*

จากภาพยนตร์เรื่อง *The Water Magician*

นอกจากนี้ สิ่งที่ช่วยเสริมสร้างจุดมุ่งหมายในการผลิตภาพยนตร์ของญี่ปุ่นให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นอีกก็คือ Jidai-geki หรือละครเชิงประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวญี่ปุ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศชาติ สร้างความภาคภูมิใจในความเข้มแข็งเกรียงไกรของชาติ สร้างความภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดึกดำบรรพ์ที่มีมาช้านาน และการกระทำทุกอย่างที่จะเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองในยามศึกสงคราม รวมทั้งสิ่งที่เรียกกันว่า Kindai-geki ซึ่งเป็นการศึกษาถึงชีวิตสมัยใหม่ของชาวญี่ปุ่นอย่างแท้จริง ทั้งสองสิ่งนี้ถูกนำมาใช้ในภาพยนตร์จนเป็นที่รู้จักและนิยมกันอย่างแพร่หลายในช่วงทศวรรษที่ 1930

หลังจากญี่ปุ่นทิ้งระเบิดที่อ่าวเพิร์ลฮาร์เบอร์ไม่นาน การผลิตภาพยนตร์ของญี่ปุ่นก็มีลักษณะเน้นความเป็นชาตินิยมมากยิ่งขึ้น และมีเป้าหมายมุ่งเน้นการโฆษณาชวนเชื่อมากขึ้น รูปแบบการสร้างภาพยนตร์สารคดีและภาพยนตร์บันเทิงถูกนำมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เป็นรูปแบบใหม่ของการสร้างภาพยนตร์ที่เน้นถึงหน้าที่รับผิดชอบและความรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับใช้พระมหากษัตริย์ของญี่ปุ่น นั่นคือการตายอย่างทรนเกียรติเพื่อประเทศชาตินั่นเอง ตัวอย่างภาพยนตร์เหล่านี้ ได้แก่ Volunteers of Death (1942) ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการโจมตีอ่าวเพิร์ลฮาร์เบอร์ของกองทัพญี่ปุ่น นอกจากจะพูด

ถึงชะตากรรมของตัวเอกในฉากการรบอย่างเด่นชัดแล้ว ภาพยนตร์เรื่องนี้ยังบอกว่าการตายของเด็กหนุ่มเพื่อพระมหากษัตริย์นั้น เป็นการจบอย่างมีความสุขของเรื่องราวในภาพยนตร์อีกด้วย ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้นำออกฉายในประเทศเยอรมัน และในประเทศฝรั่งเศสเมื่อนาซีเข้ายึดครองได้ เพื่อเป็นเครื่องแสดงถึงพลังอำนาจของตะวันออกญี่ปุ่นเป็นพันธมิตร

ตลอดระยะเวลาของช่วงสงคราม ผู้สร้างภาพยนตร์ชาวญี่ปุ่นได้แต่ผลิตภาพยนตร์ตามความต้องการของรัฐบาล โดยไม่อาจสร้างสรรค์งานตามความปรารถนาของตนเองได้ เช่นเดียวกับผู้สร้างภาพยนตร์ชาวอิตาลีในสมัยการปกครองของพวกฟาสซิสต์ แต่สิ่งที่ผู้สร้างภาพยนตร์ญี่ปุ่นได้เรียนรู้ก็คือทักษะและเทคนิคของการสร้างภาพยนตร์ ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้กับงานการสร้างภาพยนตร์ในเชิงศิลปะภายหลังสงครามแล้วนั่นเอง

เมื่อสงครามยุติลงเพราะกองทัพของสัมพันธมิตรเข้ายึดครอง และเพราะความพินาศจากการทิ้งระเบิดปรมาณู 2 ลูกจนทำให้เมืองต่าง ๆ ของญี่ปุ่นเสียหายมาจนถึงทุกวันนี้ คำสั่งเก่า ๆ ก็ได้ถูกยกเลิกไป ผู้สร้างภาพยนตร์ชาวญี่ปุ่นก็มีอิสรภาพในการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น พวกเขาจึงได้ทุ่มเทพลังแห่งการสร้างสรรค์ให้แก่โลกรอบ ๆ ตัว พวกเขาให้ความสนใจกับสภาพสังคมในช่วงนั้น ตลอดจนเรื่องราว

สมัยใหม่ที่แตกต่างไปจากสังคมเดิม และได้ใช้รูปแบบการทดลองในงานสร้างภาพยนตร์ ดังนั้น จึงมีภาพยนตร์อย่าง Drunken Angel (1948) และ Living (1952) ของ Akira Kurosawa เรื่อง Stained Image (1953) ของ Imai เรื่อง The Echo (1954) ของ Naruse เรื่อง Wheat Whistle (1955) ของ Toyoda และภาพยนตร์อีกมากมายของ Kenji Mizoguchi ผู้ล่องลับไปแล้ว เหล่านั้ลวันแล้วแต่เป็นตัวอย่างของภาพยนตร์ที่มีโครงเรื่องแบบสมัยใหม่ที่มีชื่อเสียงของญี่ปุ่น

คนส่วนมากมักจะมองภาพยนตร์ญี่ปุ่นในลักษณะของภาพยนตร์เชิงประวัติศาสตร์ ที่นิยมใช้เครื่องแต่งกายแบบโบราณและไม่ค่อยมีเนื้อหาสาระเท่าไร การกล่าวเช่นนี้เป็นการวิจารณ์ที่ออกจะผิดพลาดอย่างมาก เพราะภาพยนตร์อย่างเรื่อง Rashomon (1951), Ugetsu (1953), Gate of Hell (1954), The Magnificent Seven (1954) และ The Golden Demon (1955) ล้วนเป็นตัวอย่างของผลผลิตจากอุตสาหกรรมภาพยนตร์ที่มีความเจริญอย่างสมบูรณ์แล้วเท่านั้น และนั่นหมายถึงการมีผู้สร้างภาพยนตร์ที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นแกนกลางสำคัญของอุตสาหกรรมนั้นด้วย

ในฐานะผู้ผลิตภาพยนตร์แล้ว ประเทศญี่ปุ่นได้พบกับความรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง เพราะผลผลิตอย่างมากปีละ 250 เรื่อง ภายหลังสงครามแล้วนั้น ญี่ปุ่นสามารถเพิ่มผลผลิตได้ถึงปีละ 500 เรื่อง ในปี 1956 มากกว่าผลผลิตของฮอลลีวูดถึง 200 เรื่อง ในปีเดียวกัน ในประเทศญี่ปุ่นเองมีโรงภาพยนตร์ประมาณ 6,500 แห่ง แต่ฐานะเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมประเภทนี้ของญี่ปุ่นกลับอยู่ตามโรงภาพยนตร์ประมาณ 50,000 แห่ง ทั่วภาคพื้นตะวันออกไกล ส่วนมากจะเป็นภาพยนตร์ประเภทเขย่าขวัญและตื่นเต้นซึ่งใช้งบประมาณในการสร้างไม่แพงนัก

อย่างไรก็ตาม ผู้สร้างชาวญี่ปุ่นเองก็ให้ความสนใจกับตลาดตะวันตกด้วย ดังเช่นที่ Masaichi Nagata ประธานกรรมการบริษัท ไดเอะ ซึ่งเป็นบริษัทที่สร้างภาพยนตร์เรื่อง Rashomon, Ugetsu และ Gate of Hell ได้กล่าวถึงภาพยนตร์เหล่านี้ไว้ว่าสร้างขึ้นมาเป็นพิเศษเพื่อให้เป็น “ภาพยนตร์แห่งเกียรติยศ” ด้วยความมุ่งหวังที่จะใช้ความแปลกประหลาดและความงดงามของภาพ สร้างความสนใจให้แก่ผู้ชมชาวยุโรปและอเมริกันได้บ้าง และดูเหมือนว่าเขาจะไม่ผิดหวังเลย เนื่องจากปัจจุบันนี้ภาพยนตร์ญี่ปุ่นก็ได้เป็นที่ยอมรับกันในซีกโลกตะวันตกแล้ว